

ZENEKRITIKA AZ 1950-ES ÉVEKBEN A MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ SAJTÓARCHÍVUMÁNAK TÜKRÉBEN

V. Szűcs Imola

*Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Zenetudományi Intézet, PhD-hallgató, tudományos segédmunkatárs, v.sz.imola@gmail.com*

Absztrakt

Az 1950-es évek magyar zenekultúrájával foglalkozó szakirodalomban időről-időre visszatérő motívum a kritikaírás problémássá válásának említése. Bár ezek a beszámolók sok tekintetben egybevágóak, helyenként mégis találhatók ellentmondások közöttük. A kritika felülről szándékolt elhallgattatásáról, a zeneélet szereplői részéről "minőségi közöny"-ről, az "ön-reflexióról" való lemondásról épp úgy olvashatunk, mint a kritikáról szóló élénk vitákról, és annak felélesztését követelő felszólalásokról. Ezen ellentmondások feloldásának kísérlete a tanulmány tárgya, az ötvenes évek zenekritikai helyzetének bővebb vizsgálatával. Ehhez a munkához alapul a szakirodalmon kívül az Operaház archívumának a korszakot illető sajtókritika-könyvei szolgálnak. A téma terjedelmére tekintettel tíz év a vizsgálódás tárgya 1948-tól 1957-ig. Szintén a téma nagysága és az összehasonlíthatóság célja az oka, hogy a tanulmány a kritikátár vizsgálatakor minden esztendő 10. hónapját veszi alapul, bemutatva és elemelve az intézményről és annak előadásairól megjelent cikkek és kritikák számbeli és tartalmi változásait. Végezetül az így nyert adatokat a történelmi eseményekkel, a korszak zeneéletének ismert vonatkozó dokumentumaival és a szakirodalmi adatokkal párhuzamba állítva keresi a válaszokat a változások valódi okaira, és a zenekritika valós helyzetére az 1950-es években.

Kulcsszavak: zenekritika, 50-es évek, Operaház.

1. Bevezetés

Az ötvenes évek zenekultúrájával foglalkozó irodalomban időről-időre visszatérő téma a korszak kritikai élete, zenekritikájának, zenekritikusainak helyzete. Bár ezek a beszámolók sok tekintetben egybevágóak, helyenként mégis, legalábbis nyomokban találhatóak közöttük kisebb ellentmondások is. Jelen dolgozat nem kevesebbre vállalkozik, mint ezen ellentmondások feloldására az ötvenes évek zenekritikai helyzetének bővebb vizsgálatával. Mivel a Magyar Állami Operaház archívuma megnyitásától kezdve kartonkönyvekbe ragasztva gyűjti a színházról megjelent valamennyi újságcikket, az intézmény 1950-es éveket illető sajtókritika-könyvei bőséges vizsgálódási alapot szolgáltatnak a témában. Még alkalmasabbá teszi a kritikátár a kérdés vizsgálatára az a körülmény, hogy az ötvenes évek legrepresentatívabb zenei intézményéről van szó. A téma terjedelmére tekintettel tíz évet vizsgálhatok jelen dolgozat keretei között. Az összehasonlíthatóság kedvéért a vizsgált időszakot 1948-al kezdtem, utolsó vizsgált év 1957. Már ez az időszak is jól összevethető Breuer János hasonló, 70-es éveket érintő zenei sajtó vizsgálatával.^[9] Szintén a téma nagysága és az összehasonlíthatóság az oka, hogy dolgozatom a kritikátár vizsgálatakor minden esztendő 10. hónapját veszi alapul, bemutatva a különböző évek októberében keletkezett cikkek számbeli és tartalmi változásait. A dolgozat végezetül kitér e változások okaira is. A korszakról írott szakirodalomban általában közös, hogy az ötvenes évek első felének kritikaéletét halottként, vagy jobb esetben erősen inaktívként említik. Tallián Tibor könyvében „minőségi közöny”-ről ír, egy olyan korszakban, melyben a zeneéletet teljesen államosították, s ez a zeneélet „lemondott a minőségi önkontrollról”.^[25] Hozzáteszi, hogy a szakkritika egyébként is kegyvesztett lett a hatalom szemében, mely nem tűrt meg a magától eltérő véleményt, csupán „protokolláris” zenekritikák születését.

Breuer János szintén említést tesz a problémáról. Míg 1950-ig – mint írja - minden napilap szinte rögtön reagált a zenei eseményekre, később csak a *Magyar Nemzet*ben volt rendszeres zenei rovat. Legkevesbé sem számol be azonban közönyről, illetve a szakma ön-lemondásáról a kritikát illetően. Könyvében úgy emlékezik meg, hogy a zenekritikáról szóló vita végigvonult a korszakon. A muzsikusok végig követelték a kritika újjáélesztését, tudatában léve annak propagandisztikus hatásával.^[8]

2. „Egész énekes nemzedék nő fel anélkül, hogy tudná, mi is kritika”^[10]

Hogy egyikük szavai sem alaptalanok, azt jól mutatja az Operaház egyik beadványa is, melyben Nyáry László üzemigazgató arról panaszkodik, hogy az Opera előadásaival a sajtó egyáltalán nem foglalkozik.^[10] Cikkek, hírek, interjúk ugyan jelennek meg – írja, csak éppen kritikák nem. Példaként W. Amadeus Mozart: *Figaro házasságát* említi, melyről csak több héttel a bemutató után jelent meg kritika, akkor is egyetlen napilapban. „Évek óta tapasztaljuk a közönyt, vagy szándékos mellőzést. Sajtófelelősünk nem szűnt meg egy pillanatra sem e káros és méltatlan bánásmód ellen küzdeni, de munkájának szinte semmi hatása nem volt” – panaszolja az üzemigazgató.^[10] Hozzáteszi még, hogy a kritika csaknem teljes hiánya évek óta általános, ami súlyos problémát okoz, mert egész énekes nemzedék nő fel „anélkül, hogy tudná, egyáltalán mi is a kritika”. A helyzet komolyságát mutatja kérése, hogy a minisztérium „tekintélyes ellenőrzése mellett” tárgyalják meg a helyzetet.

Az Operaház dokumentumgyűjteményében tovább lapozva egy, a Ránki György: *Pomádé király új ruhája* előadásról készült jelentést találunk.^[10] Ebből azt tudhatjuk meg, hogy az előadás, bár szereplői igazán kitettek magukért, teljes érdektelenségbe fulladt. A jelentés írója szerint ennek oka a kritikák aggasztó hiánya, vagyis az opera körüli hírverés elmaradása. „Kérem a Sajtó és Dokumentációs Osztályt, legyen segítségünkre abban, hogy legyen újságjainkban minél több kritika, illetve méltató cikk.” – sürgeti a megoldást. A dokumentum további érdekessége egy megjegyzés Ujfalussy aláírással: „Ezt már felpanaszoltuk néhányszor, lehetetlen helyzetbe kerülünk a zeneszerzőkkel szemben, ha új operák írására ösztönözzük őket, eredményeiket pedig elhallgatjuk. Kérek segítséget”.^[10]

A probléma persze nem csak a budapesti Operaházat érintette. Az Operaház üzemigazgatója már idézett beadványán szintén széljegyzet olvasható: „Megjegyzem, hogy a vidéki operák, valamint koncertező művészeink egyaránt és állandóan hiányolják a sajtó bírálatát, nem is említve a zeneszerzőket.” A széljegyzet szerzője szintén felsőbb segítséget kér, annak lehetővé tételét, „hogy a jövő évtől kezdve ezek a panaszok a lehetőségekhez képest orvoslást nyerjenek.”^[10]

Fentiekből azt a következtetést lehetne levonni, hogy bár az ötvenes évek egész kulturális életére hatalmas nyomás nehezedett, a szakkritikák fogyatkozásának oka nem felsőbb utasítás, vagyis a helyzet nem kifejezett fölsőbb akarat egyenes következménye.

Feltehetően a szakma sürgető szavára Ujfalussy József az 1956-os III. zenei héten felszólalt az ügyben, felszólalását pedig viták és javaslatok követték.^[27] Beszédében hosszabban kitért a kritikák fogyatkozására, és annak okaira. Örvendetes tényként üdvözölte ugyanakkor, hogy javult a zenekritika helyzete a napilapokban, például a *Magyar Nemzet* és a *Szabad Nép* időről-időre áttekintéseket közöl műsorokról. Mindamellet megállapította, hogy a többi lapban viszont kritikákat nem, csak híradókat, pletykákat közölnek. Az Operaházról szóló beadványokhoz hasonlóan Ujfalussy is kifejtette, hogy a szakszerű kritikának jelentősége a művészek teljesítményükről óriási lenne azok számára. Előzőekkel ellentétben azonban ő nem teljes hiányról beszélt, hanem arról, hogy az a kevés kritika, ami megjelenik, sokszor inkább csak műismertetőnek tekinthető. Különösen hiányolta a Rádió zenei műsorairól és az Opera tevékenységéről megjelenő rendszeres bírálatokat, melyek, mint mondta, szinte csak bemutatók alkalmával jelennek meg.^[27]

3. Sajtókritikátár és történelem

Áttekintve az Operaház sajtókritika-könyveit, kicsit árnyalódik a kép. A zenei élet szereplőire nehezedő nyomás fokozódása ugyanakkor szinte közvetlenül figyelemmel követhető a könyvekből. A történelmi eseményekkel való kapcsolat a kritikakönyvek és előbbiek kronológiája összevetésekor valósággal szembeszökő.

A Kommunista Párt 1947 augusztusában új választásokat kényszerített ki, melyen már megpróbálták átvenni az irányítást.^[22] Ezt követően az Operaházról szóló cikkek között egy hónap múlva megjelent az első propagandaanyag, a *Kossuth Népe* tudósítása a Moszkvába induló magyar kultúrdelegációról.^[14] Még ebben az évben ünnepséget szerveztek Tito tábornagy tiszteletére az Operaházban, melyről szintén terjedelmes tudósítások jelentek meg.^[19] Bár a kommunista hatalomátvétel következő nagy lépéséig, a Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt egyesítéséig még közel fél év volt hátra, az *Új szó* már a Lenin-emlékünnepekről számolt be.^[18]

Bizonyára az ilyen és ehhez hasonló propaganda-cikkekre gondolhatott nyolc évvel később Újfalussy József, mikor az újságokat megtöltő „musz-anyagról” beszélt, melyek úgy elveszik a kritikák elől a helyet, hogy az íróknak a szerkesztőkkel „valóságos harcot” kell folytatniuk, hogy a kritikáiknak helyet kapjanak.^[27]

Hogy nem csak az említett „musz-anyag” szaporodik, hanem maga a kritika is nemkívánatossá válhat, azt még ebben az évben jelzi egy tudósítás, mely az operaénekesek kritikusokkal szembeni panaszaival is foglalkozik. (A művészek több dolog ellen is felemelték a szavukat, a kritikusokkal szembeni bíráló üléseknek csak egyik témája volt. Bizonyára nem véletlen, hogy éppen ezt a momentumot ragadta ki címmül az újság.)^[13]

A kommunisták 1948.07.30-án lemondatták Tildy Zoltán köztársasági elnököt, és a két szocialista párt egyesítésében szerepet játszó Szakasits Árpádot választatták meg helyette.^[22] Szeptemberben megalakult az ÁVH.^[7]

1948 októberében a *Magyar Nemzetben* terjedelmes cikk jelent meg, melyben Gál Endre azt a kérdést is boncolgatta: „Mi az oka, hogy noha a kritika-ellenes tendencia nyilvánvaló, a bíráló mégis folytatja tevékenységét, s a művészetnek kijáró igényességgel harcol ott is, ahol egyhangúan csak a szélmalom kelepel?”^[15]

A „kötelező anyag” az 1950-es évek elejére vált túlnyomóvá az Operaházról megjelent cikkekben. 1950.10.08-án a *Színház, Mozi* című lap például az Operaház dolgozóinak békekölcsön-jegyzéséről adott hosszú riportot.^[24]

A kommunista hatalom nem csak az oktatással, hanem a művészettel szemben is megfogalmazta elvárásait. Egyetlen elfogadott stílus a szocialista realizmus lett, ami a színpadi művészetben a következő kötelező tartalmat jelentette: hibák feltárása, osztályellenség leleplezése, pozitív hős osztályellenséggel szembeállítása, optimista végkicsengés.^[22] Hogy a kötelező irányvonal alól az Operaház sem vonhatja ki magát, azt jól jelzi a *Szabad Nép* 1950. október 3-án megjelent cikke.^[5] A cikk írója az Operaház tervezett bemutatóinak áttekintése során nem csak a darabok kiválasztását helyezte vagy bírálta az új rend szempontjából, hanem az előadásokra vonatkozóan is megfogalmazta utasításait: „A megfelelő darabkiválasztás azonban nem elég. Úgy kell hozzányúlni minden egyes műhöz, hogy azok előadásából világosan kicsendüljön a haladó mondanivaló.” Arra kell törekedni, „hogy megszabadítsák a műfajt az operák előadásaira évtizedeken át reággatott burzsoá sallangoktól, reakciós hamisításoktól”.

4. Az Operaház archívumában lévő kritikák számbeli és tartalmi változásai 1948 – 1957 október hónapjaiban.

Fentiekkel együtt következő táblázatból az látható, hogy a kritikák számának csökkenése 1950-ben számarányában még nem feltűnő. Csak a magánkiadók 1950-es államosítása, és az új tankönyvek bevezetése után áll be a számokban nagyobb arányú változás.^[22]

1. táblázat: Az Operaházról megjelent kritikák száma az egyes sajtóorgánumban 1948-1957 október hónapban:

	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
Esti Budapest						1		1		
Esti Hírlap										2
Film, színház, Muzsika										2
Független Mo.		1	1							
Hírlap	1									
Irodalmi újság							1			
Képes Figy.		1								
Képes Világ	1									
Kis Újság	1	2		2						
Magyar Nap		1								
Magyar Nemzet	1	6	4	4	1	4	1			1
Magyar Nép	1									
Magyar Rádió					1					
Művelt nép								1		
Népszava	1									
Nők lapja								1		
Szabad Ifjúság				1						
Szabad nép	1				2	1	2	1	1	
Szabad szó	3		3	1						
Szabadság	1									
Színház és mozi								1		
Színház és Műv.			1				1			
Színház, Mozi	1									
Új zenei szemle								1		
Világ	2									
Világosság	1		1	2						
Összesen:	15	11	10	10	4	6	5	6	1	5

Első, ami feltűnik, hogy míg 1948-ban a 15 kritika 12 újságban jelent meg, a következő két évben a lapok száma felére csökkent. A kritikák számának csökkenése ugyanakkor nem követte ezt a mértéket a következő évben, ezek száma csak kétharmadára esett vissza. Drámaian kevésnek ezen a téren az 1952-es év mondható négy darab kritikával három lapban. Az adatokhoz hozzátartozik az is, hogy egyes években az októberi hónapban bemutatóra, vagy felújításra került sor, például 1948 októberében *A kékszakállú herceg vára* harmadik új

színrevitelére. 1949-ben hasonló esemény volt a *Carmen*, 1950-ben a *Cigánybáró*, 1951-ben *A bolygó hollandi* bemutatója. Az 1956-os adat az októberi események miatt nem tekinthető mérvadónak. Bár kétségkívül igaza volt Ujfalussy Józsefnek abban, hogy rendszeresen több éven keresztül csak a *Magyar Nemzet* és a *Szabad Nép* publikált kritikákat, azért mindegyik vizsgált hónapban találkozunk más lapok nevével és anyagaival is. A rendszeres publikáció oka természetesen az is, hogy a *Magyar Nemzet* az a lap, mely végig működött az időszakban, és mind a mai napig fennáll.

Fenti táblázat alapján nem beszélhetünk tehát a szakkritika megszűnéséről, legfeljebb érzékelhető súlyú csökkenésről, mind terjedelmi, mint számbeli arányát tekintve. Nem lehet ugyanakkor figyelmen kívül hagyni, hogy az államosítás lapok megszűnésével járt, ami eleve csökkentette a kritikák számára rendelkezésre álló felületet.

Ami a csökkenő számú kritikák tartalmát illeti, az egyes évek politikai tendenciái azokban is tükröződnek, ha nem is olyan mértékben, mint azt a szakirodalom, vagy történelmi ismereteink alapján gondolnánk.

A művészettel szembeni megváltozott elvárásokkal a kritikaírás is új feladatot kapott, amit Szelényi István külön is megfogalmazott a III. zenei héten az Ujfalussy József elhangzott felszólalása utáni vitában. Eszerint a kritikus kötelessége, „hogy örvendező hírvivő legyen akkor, ha művész és kora egybehangoaltsága megvan” vészcsengő legyen, ha ez az egybehangoaltság hiányzik, és ostromozza a művészt, ha nem is akar ráhangolódni a korra.^[27] A kritikusnak tehát első sorban azt kell eldöntenie, hogy a művész megfelel-e a szocialista-realista előadásmód kívánalmainak.

Áttekintve az Operaház előadásairól szóló bírálatokat, a következőket találjuk:

Gál Endre már idézett cikkében 1948-ban nem csak azt jegyezte meg, hogy ami a kritikaellenes tendenciát illeti, „Az unalmas produkciók zöme nem is igényel kritikát”, hanem korrekt szakmai bírálatot is közölt a *Carmen* előadásáról, illetve Somogyi László karmesteri munkájáról, amit túl koncertszerűnek talált. „Okoskodása épp azt öli meg, ami zseniális. Maradjon csak a koncertnél.” Bírált a közönséget is, amelynek „szívnála olyan alacsony, hogy képes még a félhanggal lecsúszott áriát is megismételteni”.

1949 októberében szintén a *Magyar Nemzet* George Sebastian *Faust*-vezényléséről közölt szakszerű kritikát: „A fiatal zeneművésznek nem szabad megállnia első *Faust* teljesítményél. Le kell szállnia a lírába ágyazott dalmű érzelmi mélységeibe, szebb, lágyabb tónust kell adni a hangzásnak, főképp azzal, hogy jobban előhívja a vonóhangszercsoportokat a túlságosan exponált fúvósok kiegyensúlyozására.”^[21] Nem mondott le a szakszerűségről a *Kis Újság* sem, a *Carmen* előadásának elemzésekor: „Surányi Éva Mercedesének hangban erősödni kell, Carmen (Tiszai Magda) inkább megjátssza a figurát.”^[11] A kritikák tartalma tehát ekkor még érezhetően nem változik, egyedül terjedelmi rövidülésük feltűnő.

Más a helyzet az 1950-es cikkek esetében. A *Magyar Nemzet* október 4-én már nem hogy tartózkodik a közönség bírálatától, hanem szinte ujjongva köszönti azt: „Már eddig is soha nem látott tömegek özönlöttek be az Operaház kapuján, hogy gyönyörködjenek az igaz művészetben”. A tartalmi kötelezőség és általános dicséret mellett mindössze ennyi bírálatot találunk: „Fráter Gedeon a ritmusok éles vonalrajzára még több figyelmet fordíthatna”^[28] A 10-én megjelent cikkben azért szintén olvasható bírálat: „állandó bántó tempóingadozás az énekesek és a karmester között”.^[23] A *Független Magyarország* cikke már reflektált a megváltozott követelményekre: „Melis György volt az egyetlen, aki megértette a darab jellemző forradalmi hangsúlyait.”^[6]

A pozitív kritika kívánalma erősödni látszik 1951-ben. A *Világosság*-ban október 9-én a következő finomításokat kívánó kritika jelent meg: „Simándi József szép, hajlékony tenorhangja, alakítása nem aknázza ki Erik szerepének összes lehetőségeit.”^[4] Szintén *A bolygó hollandi* kapcsán Fodor Jánosról így írt a *Magyar Nemzet*: „Nagyszerű Wagner-orgánuma időnként diszpozícióval küzdött, így nem alkothattunk róla megfelelő

véleményt.^[4]A *Kis Újság* már sokkal inkább műismertetőt közölt, mint előadás-kritikát, cikkének mindössze egy ötödét teszi ki az előadás bírálata. A művet bírálva viszont megjegyezte: „Életigenlő korunkban ez a befejezés nem emel föl bennünket”.^[2]

Az 1952-es kevés számú kritika tartalmában már csak ennyi a bírálat: „E nagyon tehetséges együttes reális törekvésű színészi játékába itt-ott belevegyültek stilizáló, nem-realista elemek is.”^[1]

Az 1953-as cikkek között találunk valódi kritikát is, ebben a hónapban a *Toscát* újították fel. A *Magyar Nemzet* az előadás kapcsán így ír: „Radnai Györgynek tudatosabb művészi munkára van még szüksége, mert figurájának még nincs igazi léggömb”^[26]

1954-ben a *Szabad Nép* még megenged magának bíráló szavakat: „Orosz Júlia alakítása egyenetlen, helyenként hamis” de hozzá is tette, hogy a második felvonásra alakítása beért.^[20]

1955-re a kritikák képe az Operaház sajtókritika-könyvei alapján végleg megváltozott, csak a magasztalás hangján beszéltek, illetve távirati stílusú beszámolókká rövidültek.^[17]

Az 1956-os, egyetlen októberi cikkben ismét található néhány kritikus megjegyzés a kürtösök hibáit illetően, de azzal a felvetéssel, hogy akadt az egyébként csodálatos esten „néhány zavaró körülmény,” amit a kritikus „ünneprontó szándék nélkül” említ.^[29] Évek óta először újra bírálat érte a közönséget is, amiért egyesek beletapsoltak a záró akkordokba.

1957-ben, bár a cikkek száma lényegesen nem szaporodott, újra találunk bírálatot: „Basilides Mária ki nem hevert betegsége érződött énekén”^[16]

5. Összefoglaló - Okok és indokok

Fentiek fényében Nyáry László idézett beadványával, miszerint az Operaházzal a sajtó egyáltalán nem foglalkozott volna, nem érthetünk egyet teljes mértékben. Ő maga 1954-es beadványában az Opera szerinte szinte teljes sajtó-mellőzöttségének okát a kor megváltozott követelményeiben látta. „Az a tévhit az oka, hogy az operának nincsen politikai mondanivalója a mai tömegek számára” – vagyis a sajtónak nincs is miért az Operával foglalkoznia. Beadványában ennek a szemléletnek ellenvetéseként olyan megfelelő forradalmi szellemiségű operákat említett, mint a *Don Carlos*, vagy a *Fidelio*.^[10]

Érthető viszont Ujfalussy József említett felszólalása, és az ezt követő vita, amely jól rávilágít a kialakult helyzet okaira. Ezek az okok a már említett szaporodó muzáj-anyagon és az egyébként is megfogyatkozott lapokon kívül Ujfalussy szerint sokszor egészen személyesek is: „Van, aki azért nem vállal egy-egy kritikát, mert olyanról kell írnia, akihez személyes kapcsolat fűzi.”^[27]

Ahogy felszólalásában elmondta, sokszor nem a kritikus folytat elkeseredett harcot a helyért, hanem a szerkesztő keres hasztalan egy-egy előadáshoz kritikust, mert sokszor amaz attól tart: „Ha érdeme szerint megbírálom ezt vagy am azt, még attól a kevés lehetőségtől is elesik, amit kap”.^[27] A kritikák műismertetővé válásának okaként szintén a tartózkodást említette: „zenetudósaink inkább maradnak a megbízható történeti adatoknál, mintsem a „sikamlós” esztétikai feladatok megoldására vállalkoznak.”

Pedig, mint mondta, amennyire az adott korban a politikai megbízhatóság és a kapcsolatok számítanak, nem kellene attól tartani, hogy bárki is egy kritika miatt esne el lehetőségeitől.

Bár a vita létrejöttének háttéréhez kétségkívül hozzá tartozik az 1956-os politikai enyhülés, mégis ismét az a következtetés vonható le belőle, hogy a kritikaélet változásai nem kifejezetten felülről, hatalmi szóval irányítottak voltak.^[22]

Hogy a kritikától való tartózkodás mögötti félelem mégsem volt alaptalan, ahhoz Breuer János szolgáltat adalékot, aki 1981-es cikkében a *Magyar Nemzet* 1956-ban emigrált újságíróját, Gál Endrét méltatta.^[12] Cikkéből kifejezetten az derül ki, hogy Gál Endrét, aki 1948-as idézett cikkében „kritikaellenes tendenciáról” beszélt és bírálta a hamis áriákat visszatapsoló publikumot, felsőbb akarat fosztotta meg publikációs lehetőségeitől. Gál Endre

ugyanis, aki a háború alatt „bátor, szuverén” álláspontot képviselt, mikor kiállt zsidó zenészek mellett, megőrizte szellemi függetlenségét az ötvenes években is. Támadta az „új típusú zenei élet” kialakulását, távol tartotta magát az „új, demokratikus zenei kultúra műhelyeitől” (pl: Magyar Zeneművészek Szabad Szakszervezete). Breuer János szerint, aki sajnálkozott a kiváló újságíró elhallgattatásán: „A fordulat éve, és a rá következő esztendő társadalmi légkörének ismeretében érthető, miért vesztette el a megnyilatkozás nyilvános fórumait. Olyan, személyes elfogultságoktól sem mentes nézetekkel, amilyeneket ő vallott 1945 után.” Breuer szavaiból az derül ki, Gál Endrét nem a kritika akaratlagos elhallgattatása üldözte el, hanem az, hogy a kritikával szembeni új kívánalmaknak nem akart megfelelni. „Örvendező hírvivő” szerep helyett továbbra is megmaradt volna a szigorúan szakszerű zenekritikánál. A megváltozott légkörre utalva pedig Brauer hozzátette: „manapság, inkább vitatkoznánk, tilalomfák állítása helyett inkább a türelmes meggyőzéssel kísérleteznénk, ám egy történelmi korszak társadalmi módszertanát egy korábbi periódusra vissza aligha vetíthetjük.” Összességében tehát leszűrhető, hogy az 1950-es évek zenekritikai életének változásaihoz bár közvetetten, a kritikával szembeni megváltozott kívánalmaival, lapok megszüntetésével, a kötelező propagandaanyag mennyiségével hozzájárult a kor szemlélete, a zenekritika szándékos megszüntetéséről, ilyen irányú beavatkozásról azért nem beszélhetünk.

Köszönetnyilvánítás:

Köszönet illeti a kutatás lehetővé tevéséért első sorban Karczag Mártont az Operaház archivistáját, aki a kritikátár köteteit rendelkezésemre bocsátotta, és munkámat hasznos tanácsaival is segítette. Péteri Lórántot, aki a problémát számomra felvetette, és Domokos Máriát, aki a tanulmányt lektorálta.

Irodalomjegyzék:

- [1] A Berliini Komische-Oper Falstaff előadása Szabad nép, 1952.okt.15. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1950.IX. - 1954.02. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [2] A bolygó hollandi felújítása az Operaházban. Kis Újság, 1951. okt.7 A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1950.IX. - 1954.02. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [3] A Bolygó Hollandi felújítása az Operaházban. Világosság, 1951.10.09. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1950.IX. - 1954.02. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [4] A bolygó hollandi felújítása. Magyar Nemzet, 1951. 10.07. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1950.IX. - 1954.02. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [5] Az Operaház új évada. Szabad Nép, 1950.10.03. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1950.IX.-1954.02. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [6] Az új Cigánybáró. Független Magyarország, 1950.10.30. 1950.10.04. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1950.IX. - 1954.02. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [7] Benda Kálmán: Magyarország történeti kronológiája IV. 1944-1970. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1983)
- [8] Breuer János: Negyven év magyar zenekultúrája. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1985
- [9] Breuer János: Zenekultúránk és a magyar sajtó I. Muzsika, 15. évf. 8. szám (1972), 11-15.
- [10] Berlász Melinda - Tallián Tibor, Iratok a magyar zeneélet történetéhez 1945 - 1956. I-II. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet, 1985 - 1986
- [11] Carmen. Kis Újság, 1949.okt. 20. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1947.06.-1949.12. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)

- [12] Dicsértessék Tango, mindörökké...” Magyar Nemzet, 1981.01.11. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1980.VI. - 1981.VI. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [13] Elkeseredett operaénekesek tiltakoznak a gyalázkodó újságcikkek ellen. Új Hírek, 1947. november 27. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1947.06.-1949.12. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [14] Elindult Moszkvába a magyar kultúrdelegáció. Kossuth Népe, 1947.szept.26. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1947.06. - 1949.12. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [15] Gál Endre: Az Opera 100 sora. Magyar Nemzet, 1948.10.10. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1947.06. - 1949.12. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [16] Gluck Orfeusz az Operaházban. Népakarat, 1957.10.16. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1956.04. - 1958.04. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [17] Három Bartók-est Művelt Nép, 1955. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1954.02.10.-1956.04. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [18] Lenin-emlékünnepek Magyarországon. Új szó, 1948.01.23. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1947.06. - 1949.12. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [19] Operai díszelőadás Tito tábornagy tiszteletére. Kis újság, 1947.12.09. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1947.06. - 1949.12. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [20] Operai esték. Szabad nép 1954.10.03. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1950.IX. - 1954.02. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [21] Operai Krónika. Magyar Nemzet, 1949 okt. 14. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1947.06. - 1949.12. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [22] Romsics Ignác, A 20. század rövid története. Budapest: Rubicon-ház Bt, 2011
- [23] Sevillai borbély új karmesterrel Magyar Nemzet, 1950.10.10. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1950.IX. - 1954.02. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [24] Színházaink dolgozói derekasan kivették részüket a békekölcsön jegyzéséből. Színház, Mozi, 1950.10.08. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1950.IX. - 1954.02.
- [25] Tallián Tibor: Magyarországi hangversenyélet 1945 - 1958. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1991
- [26] Tosca felújítás az Erkel színházban. Magyar Nemzet, 1953.10.15. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1950.IX. - 1954.02. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [27] Ujfalussy József: Zenekritikánk helyzetéről. Új Zenei Szemle VII. éfv. 5. szám 1956. 19-29.
- [28] Új diadalúton a Diótörő, meg a Párizs lángjai. Magyar Nemzet, 1950.10.04. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1950.IX. - 1954.02. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)
- [29] Vezényel: Szenkár Jenő. Színház és Mozi, 1956.10.20. A Magyar Állami Operaház sajtókritika-könyve: 1956.04. - 1958.04. (Magyar Állami Operaház archívuma, sajtó archívum)

Lektorálta: Domokos Mária PhD., nyugalmazott tudományos főmunkatárs MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet